

The Position of Siwnik Province of Armenia in the Security Equations of the Surrounding Countries

10.30495/PIR.2023.1976353.3594

Mansourian Geghard¹, Esmaili Gonharani Bashir^{2*}, Jafarinezhad Masoud³

Received:2023/02/14
Accepted:2023/05/19

Research Article

Abstract

After the 44-day war of 2020 and the capture of areas of Karabagh by the Republic of Azerbaijan with the direct support of the Zionist regime and Turkey, the balance of power between the two republics of Armenia and Azerbaijan was disrupted and has brought an important security threat to the surrounding countries. It has been reported that the Republic of Azerbaijan is seeking to establish a communication route with the Autonomous Republic of Nakhichevan from the territory of Armenia in Siwnik Province. If this request is fulfilled, Turkey will reach the South Caucasus by land, and the Turkic-speaking countries will have a land connection to the Xinjiang Province of China. they find Facing the expansion of radicalism arising from pan-Turkism, the security threat against the historical border of Armenia and Iran, the presence of NATO in the South Caucasus region and the Caspian Sea are new examples of threats against the neighboring countries of Armenia. In this research, the theory of realism and defensive realism is used, and the research method is descriptive and analytical. The main question is what is the position of Siwnik Province in Armenia in the security equation of the surrounding countries? The hypothesis of the research is based on the geopolitical importance and strategic position of Siwnik Province of Armenia due to the creation of a geographical barrier in the spread of Pan-Turkism in the region and the expansion of NATO to the South Caucasus and the Caspian Sea. It is one of the expansionist policies of the Republic of Azerbaijan for the surrounding countries, which extends to a wider area up to the western borders of China.

Keywords: Armenia; Pan-Turkism; peripheral countries; Siwnik Province; South Caucasia

Mansourian, G., Esmaili Gonharani, B., & Jafarinezhad, M. (2023). The Position of Siwnik Province of Armenia in the Security Equations of the Surrounding Countries. *Journal of Political and International Research*, 15(54), pp. 60-73.

¹ Ph.D. Candidate of International relations, Islamic Azad University of Shahreza, Shahreza, Iran. Mh.general1366.mh@gmail.com

² Faculty member of Political science, Islamic Azad University of Shahreza, Shahreza, Iran. esmaeili@iaush.ac.ir (**Corresponding Author**)

³ Faculty member of Political science, Islamic Azad University of Isfahan (Khorasgan) , Isfahan, Iran. jafarinezhad@iaush.ac.ir

جایگاه استان سیونیک ارمنستان در معادلات امنیتی کشورهای پیرامونی

10.30495/PIR.2023.1976353.3594

گقارد منصوریان^۱، بشیر اسمعیلی^{۲*}، مسعود جعفری نژاد^۳

مقاله پژوهشی	تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۱/۲۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۲/۲۸
---------------------	---

چکیده

پس از جنگ ۴۴ روزه سال ۲۰۲۰ و تصرف مناطقی از قراباغ توسط جمهوری آذربایجان با پشتیبانی مستقیم رژیم صهیونیستی و ترکیه، توازن قوا میان دو جمهوری ارمنستان و آذربایجان مختل گردید و تهدید امنیتی مهمی را برای کشورهای پیرامونی به همراه داشته است. در این تحقیق نشان داده شده است که جمهوری آذربایجان به دنبال ایجاد راه ارتباطی با جمهوری خود مختار نخجوان از سرزمین ارمنستان در استان سیونیک می باشد. در صورت تحقق این خواسته ترکیه به صورت زمینی به قفقاز جنوبی راه می یابد و کشور های ترک زبان تا استان سینکیانگ چین ارتباط زمینی پیدا می کنند. مواجهه با بسط رادیکالیسم برخاسته از پان ترکیسم، تهدید امنیتی علیه مرز تاریخی ارمنستان و ایران، حضور ناتو در منطقه قفقاز جنوبی و دریای خزر از مصادیق جدید تهدیدات علیه کشورهای پیرامونی ارمنستان می باشد. در این پژوهش از نظریه رئالیسم و رئالیسم تدافعی بهره گرفته می شود و روش پژوهش توصیفی تحلیلی است. پرسش اصلی عبارت است از این که استان سیونیک ارمنستان چه جایگاهی در معادلات امنیتی کشورهای پیرامونی دارد؟ فرضیه تحقیق بر این پایه است که اهمیت ژئوپولیتیک و موقعیت استراتژیک استان سیونیک ارمنستان به خاطر ایجاد مانع جغرافیایی در اشاعه پان ترکیسم در منطقه و بسط ناتو به منطقه قفقاز جنوبی و دریای خزر می باشد و هدف این مقاله، تبیین اهمیت راهبردی اهمیت و جایگاه این منطقه و تهدیدات ناشی از سیاست های توسعه طلبانه جمهوری آذربایجان برای کشورهای پیرامونی است که به حوزه وسیع تری تا مرزهای غربی چین تسری پیدا می کند.

واژگان کلیدی: ارمنستان، استان سیونیک، پان ترکیسم، قفقاز جنوبی، کشورهای پیرامونی

منصوریان، گقارد؛ اسمعیلی، بشیر؛ جعفری نژاد، مسعود (۱۴۰۲). جایگاه استان سیونیک ارمنستان در معادلات امنیتی کشورهای پیرامونی. فصلنامه تحقیقات سیاسی و بین‌المللی، شماره ۵۴، صفحات ۷۳-۶۰.

¹ دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرضا، شهرضا، ایران. mh.general1366.mh@gmail.com

² گروه علوم سیاسی، واحد شهرضا، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرضا، ایران. (نویسنده مسئول) esmaeili@iaush.ac.ir

³ گروه علوم سیاسی، واحد خوراسگان(اصفهان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران. jafarinezhad@iaush.ac.ir

مقدمه

قفقاز جنوبی به دلیل ویژگی های ژئواستراتژیک، ژئوپولیتیک و ژئواکونومیک خود همواره یکی از کانون های مورد توجه کشورهای پیرامونی، قدرت های منطقه ای و فرا منطقه ای بوده است. قبل از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی مهمترین اهمیت ژئوپولیتیک و ژئواکونومیک این منطقه نقش آفرینی آن به عنوان بزرگترین معبر ارتباطی شوروی از طریق ایران و حوزه دریای سیاه با دنیای خارج و همچنین نقش آفرینی استراتژیک آن به عنوان سپر دفاعی جهان کمونیسیم در مقابل کاپیتالیسم به شمار می رفت.

کشور ارمنستان با ژئوپولیتیک ویژه خود جایگاه خاصی در تحولات امنیتی منطقه دارد. جغرافیای این کشور به صورت یک باریکه کم عرض از شمال به جنوب کشیده شده و در یک منطقه کوهستانی قرار دارد، عرض این کشور تنها ۳۶ کیلومتر مربع می باشد که در استان سیونیک واقع شده است. از طرف دیگر این باریکه در محاصره دو کشور جمهوری آذربایجان، جمهوری خود مختار نخجوان آذربایجان و ترکیه، که اشتراک منافع بسیاری دارند، قرار گرفته است. این عرض کوتاه و واقع شدن بین دو جبهه رقیب و خصومت تاریخی میان آنها، دفاع استراتژیک ارمنستان را آسیب پذیر ساخته و قدرت مانور سرزمینی را از ارامنه سلب کرده است. به تبع مساله مورد اشاره تاثیر زیادی بر دیدگاه امنیتی ارامنه نسبت به منطقه داشته است.

منزاعه قراباغ بین دو کشور ارمنستان و جمهوری آذربایجان تاکنون حل نشده باقی مانده است؛ پس از جنگ ۴۴ روزه سال ۲۰۲۰ در آن منطقه وضعیت متفاوتی حکم فرما گردید و پیامد امضای توافق نامه آتش بس، تهدیدات امنیتی جدیدی را هویدا ساخت. وضعیت نه جنگ و نه صلح این مناقشه، ریشه در مسایل قومی، ایدئولوژیکی و عوامل ژئوپولیتیک دارد و قرار گرفتن ارمنستان بین دو کشور ترکیه و جمهوری آذربایجان که اولی طراح و دیگری مجری ایدئولوژی پان ترکیسم در منطقه است، نقش بسزایی در امنیت کشورهای پیرامونی داشته و تهدیدات امنیتی را بغرنج تر کرده است.

با گذر زمان ارمنستانو کشورهای پیرامونی با تهدیدات و چالش های جدیدی روبرو می شوند؛ حضور جدی رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان، نفوذ در ارتش و پایگاه های نیروی هوایی، همچنین فروش تسلیحات و تجهیزات نظامی به آن کشور به بحران موجود دامن می زند. از دیگر سو پافشاری جمهوری آذربایجان و ترکیه برای گشودن کریدور و یا دالانی میان نخجوان و جمهوری آذربایجان در سرزمین ارمنستان از استان سیونیک تهدیدات نظامی ناشی از اجرای این خواسته ها، از دیگر تهدیدات علیه کشورهای پیرامونی خواهد بود. در صورت محقق شدن کریدور مورد اشاره، ناتو وارد منطقه قفقاز شده و نفوذ خود را تا دریای خزر گسترش خواهد داد.

از مصادیق دیگر مخاطرات امنیتی علیه کشورهای پیرامونی ارمنستان، مسدود شدن مرز تاریخی ایران و ارمنستان در استان سیونیک است؛ در صورت قطع این مرز، گلوگاه تنفسی ایران از مسیر شمال به جنوب و ارتباط تجاری میان کشورهای اوراسیا با چالش جدی امنیتی مواجه خواهد شد. بر اساس مقدمه ای که از محورهای اصلی مورد دغدغه گفته شد، این پژوهش با بهره گیری از نظریه رئالیسم و رئالیسم تدافعی، به شیوه توصیفی-تحلیلی در صدد است تا به این پرسش پاسخ دهد که استان سیونیک ارمنستان چه جایگاهی در معادلات امنیت کشورهای پیرامونی دارد؟ فرضیه بر مبنای اهمیت ژئوپولیتیکی و موقعیت استراتژیک استان سیونیک ارمنستان در منطقه است که بر اساس آن، استان سیونیک مانعی جغرافیایی در تحقق رادیکالیسم برآمده از پان ترکیسم در منطقه و بسط ناتو به منطقه قفقاز جنوبی و دریای خزر به حساب می آید.

۱- پیشینه تحقیق

مهمترین پژوهش های مرتبط با مساله امنیتی قفقاز جنوبی و کشورهای پیرامونی آن و به خصوص کشور ارمنستان به شرح زیر می باشند: - احمدی؛ (۱۳۹۳) جمهوری آذربایجان ۲۳ سال تکاپو برای دولت و ملت سازی. اول؛ تهران؛ موسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران. اثر فوق مجموعه ای از مقالات درباره جمهوری آذربایجان می باشد که در آن تهدیدات جمهوری آذربایجان علیه همسایگان خود به خصوص ارمنستان و هم پیمان شدن با رژیم های غاصب و خودکامه (اسرائیل) را بیان می کند. کالجی گر کوزه؛ (۱۳۹۳) مجموعه

امنیتی منطقه قفقاز جنوبی؛ اول؛ تهران؛ پژوهشکده مطالعات راهبردی. در این اثر اهمیت ژئوپلیتیک و راهبردی منطقه قفقاز جنوبی را بیان می‌کند و توجه خاصی به امنیت منطقه دارد. نویسنده با در نظر گرفتن تاریخ، فرهنگ و اقوام منطقه تحلیل از وضعیت امنیتی از آن منطقه را باز گو می‌کند.

افشردی (۱۳۸۱) ژئوپلیتیک قفقاز و سیاست خارجه جمهوری اسلامی ایران، اول، تهران، انتشارات دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه پاسداران انقلاب اسلامی. در این کتاب به ژئوپلیتیک قفقاز پرداخته و سیاست خارجه ایران بر این منطقه، تاثیرات ژئوپلیتیک قفقاز بر ایران و اکاوی شده و دست آوردها بیان می‌شود. کاظمی (۱۳۸۴) امنیت در قفقاز جنوبی، تهران، موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات ابرار معاصر. در اثر مطالعه شده مختص به امنیت کشورهای قفقاز می‌پردازد و تاثیرات آن بر منطقه و همسایگان. حیدری؛ (۱۳۸۳) دیدگاه امنیتی ارمنستان در قفقاز جنوبی؛ سال سیزدهم؛ دوره چهارم؛ تابستان؛ شماره ۴۶. فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز. در مقاله مطالعه شده نظریات امنیتی ارمنستان را بررسی می‌کند و راه کار های امنیتی در خصوص آن کشور در حوزه قفقاز بیان می‌کند. آثار بسیاری نیز در این حوزه منتشر گردیده، که از محدودیت مقاله خارج است. در مقاله اینجانب مستقیماً به تاثیر استان سیونیک ارمنستان بر امنیت کشورهای پیرامونی تکیه دارد.

۲- چارچوب نظری

۲-۱- نو واقع گرایی

نورثالیسم به طورذاتی قابلیت تحلیل بسیاری از بحرانهای القوه نظام بین الملل از جمله موضوع مورد بحث مقاله حاضر را در خود دارد ، در حقیقت نو واقع گرایی جنبه های تحلیلی نوینی در رابطه با منطقه قفقاز جنوبی در اختیار قرار می دهد؛ در طول دهه ۱۹۸۰، نورثالیسم (که گاه رئالیسم نو یا رئالیسم ساختاری نامیده می شود)، سایه نفوذ نظر والتز و دیگران، گسترش یافت. کنت والتز، در کتاب با نفوذ خود با نام تئوری سیاست بین الملل (۱۹۹۷)، اصرار دارند که برای درک بهتر رفتار نظام بین الملل، باید با مطالعه نظام و سپس مطالعه اجزای نظام یعنی بازیگران، آغاز به کار کنیم. واقع گرایان ساختاری استدلال می کنند که دولت، قدرت و امنیت مفاهیم مرکزی هستند که در این مورد با رئالیست های کلاسیک هم عقیده هستند (ابراهیمی، ۱۳۹۱: ۷۳).

واقع گرایان معتقدند که نظام بین الملل انارشیک است، این آناارش البته به معنای بی نظمی و هرج و مرج بین المللی و عدم رفتار الگومند و همچنین به معنای جنگ تمام عیار و مناقشه عریان و مستمر نیست، بلکه منظور از آنارشی، نوع اصل نظام بخش و تنظیم کننده است. نظام بین الملل از واحد های سیاسی مستقلی تشکیل شده است که فاقد یک اقتدار مرکزی حاکم بر آنهاست. پس بی نظمی یا آنارشی یعنی فقدان حکومت مرکزی نظام بین الملل (فیروز آبادی، ۱۳۹۵: ۳۵) که موجب انباشت قدرت را برای بقا به دولت تحمیل می کند. بدین ترتیب نو واقع گرایس سطح تحلیل را نظام بین الملل قرار می دهد و معتقد است که ساختار نظام بین الملل نوع و قواعد بازی را مشخص می کند.

بر خلاق واقع گرایی کلاسیک که بهره گیری از زور را یکی از مختصات طبیعی سیاست بین الملل می داند، تو واقع گرایی تمایل چندانی به استفاده از زور نشان نمی دهد. نوع واقع گرایان علاوه بر توجه به تعارضها و ستیزها، به همکاری ها نیز عنایت دارند. (قوام، ۱۳۹۰: ۸۵-۸۹) نورالیسم بر این باورند که دولتها بدون در نظر گرفتن مسائل داخلی، مبادرت به سیاست گذاری خارجی نموده رفتار خویش را در چهارچوب یک ساختار تنظیم می کنند. در فرایند جهانی شدن تغییر در بازیگران دولت حاصل نخواهد شد و موضوع مبارزه برای قدرت سیاسی را میان دولتها منتفی نمی سازد و استفاده زور همچنان در کانون توجهات سیاست بین الملل است. (قوام، ۱۳۸۸: ۳۷۲)

۲-۲- نظریه نوواقع گرایی تدافعی

نو واقع گرایی تدافعی به رابطه میان هرج و مرج و الزامات نظام بین الملل از یک سو و رفتار دولت ها از سوی دیگر توجه دارند. فرضی آنها بر این است که هرج و مرج بین المللی معمولاً قابل چاره است، یعنی امنیت چندان نایاب نیست و فراوان است. در نتیجه،

دولت هایی که آن را در می یابند، رفتاری تهاجمی نخواهند داشت. آنها تنها در شرایطی که احساس کنند تهدیدی علیه شان وجود دارد، نسبت به آن واکنش نشان می دهند. این واکنش نیز بیشتر در سطح ایجاد موازنه و بازداشتن تهدید گر است (مشیرزاده، ۱۳۳: ۱۳۹۳). «جک اسنایدر» و «استفان والت» از نظریه پردازان واقع گرایی تدافعی هستند. تأکید والت بر اهمیت «موازنه تهدید» به جای موازنه قدرت است. در واقع از نظر او تنها صرف قدرت مهم نیست، بلکه سایر عوامل هم مهم هستند.

در واقع از نظر والت، برداشت های دولت ها از یک دیگر مهم است. هر چه دولت ها تجاوز کارتر باشد احتمال اینکه دولت های دیگر علیه آن موازنه سازی را در پیش گیرند، بیشتر است، دولت ها در برابر هر قدرتی موازنه ایجاد نمی کنند، بلکه موازنه در برابر دولت هایی صورت می گیرد که قدرت آنها از منظر دولت ایجاد کننده موازنه، تهدید کننده باشد، بر این اساس از دیدگاه والت، صرف عنصر قدرت سبب ایجاد رفتار توازن گرا نمی شود و به موازنه تهدید مفهومی جامع تر و با قدرت تبیین کنندگی بالاتر، بر آورد می شود (Walt, 1985:5-13).

والت با بیان تهدید از قدرت کلی، مجاورت جغرافیایی، قدرت افندی و نیت تجاوز کارانه تشکیل می شود. قدرت کلی همان مجموع منابع کشور است، کشوری که منابع بیشتری داشته باشد، می تواند تهدید جدی تری را از کشوری که منابع کمتری دارد، مطرح سازد. مجاورت جغرافیایی از این رو اهمیت دارد که در صورت برابر بودن سایر شرایط، کشورهای نزدیک اغلب تهدید کننده تر از کشورهای دور هستند. قدرت افندی توانایی یک دولت برابر تهدید کردن حاکمیت با تمامخیت سرزمین دولت دیگر با هزینه قابل قبول است نیت تجاوز کارانه تمایل یک کشور خاص به واداشتن کشوری دیگر به واکنش را مشخص می سازد. (گریفیتس، ۱۳۸۸: ۳۲۳) در این رویکرد اصل بر این است که «برخلاف آن چه فکر می شود، کشورها در مقابل افزایش قدرت سایرین دست به موازنه نمی زنند، بلکه آنچه باعث حرکت کشورها به سوی توازن می گردد، میزان تهدیدی است که درک می کنند، زمانی که تهدیدی احساس شد، کشورها یا سعی می کنند در مقابل آن توازن ایجاد کنند یا این که به کشور تهدید کننده ملحق می شوند. (ترابی، ۱۳۹۳: ۴۱-۴۸).

در رئالیسم تدافعی دغدغه امنیت اساسی ترین مسئله است، نگاه رئالیست های تدافعی نگاهی کاملاً امنیتی است، مطالعات روابط بین الملل را به سمت امنیتی شدن سوق داده و در واقع رویکرد در صدد پاسخ به معمای امنیت در نظام انار شیک بین المللی بر آمدند. (Kiyshtey, 2010:2) تدافعی ها بر این باورند که مخاصمه در برخی شرایط اجتناب ناپذیر است، زیرا دولت های متجاوز و توسعه طلبی وجود دارند که نظام جهان را به چالش می کشند و نیز از کشورها تنها در راستای تعقیب منافع ملی خود ممکن است درگیری با دیگر کشورها را اجتناب ناپذیر کنند (ترابی، ۱۳۹۳: ۲۶)

۳- موقعیت ژئوپلیتیک استان سیونیک

استان سیونیک ارمنستان، جنوبی ترین استان آن کشور در جایگاه ویژه استراتژیک، برای ارمنستان و منطقه می باشد که از جنوب غربی با منطقه قراباغ از جنوب با کشور ایران و استان آذربایجان شرقی از طرف غرب با منطقه خود مختار نخجوان جمهوری آذربایجان مرز مشترک دارد. مساحت استان سیونیک ۴/۵۰۶ کیلومتر مربع که شامل ۱۰۶ روستان و ۷ شهر می باشد. بافت جمعیتی استان نودونهدرصد ارمنی بومی و جمعیت این استان نزدیک به ۱۳۵/۸۰۰ هزار نفر تخمین زده می شود. شهرهای مهم استان عبارتند از گاپان، گوریس، سیسیان، کاجاران، مغری و آگاراگ. این استان و منطقه در کتب تاریخی به نام زنگزور یاد شده است، آن منطقه سرشار از معادن مولیبدین، طلا، مس و آهن می باشد. منابع مهم و استراتژیک آبی منطقه از رودهای این استان سرچشمه می گیرد، رود های وروتان و واچاگان که با گذر از منطقه قراباغ و جمهوری آذربایجان به رود ارس وارد می شود. استان سیونیک با دارا بودن جنگلهای سرسبز بلوط، موقعیت خاصی برای آن استان ایجاد کرده است. (Urqh2unh, 1976:112)

استان سیونیک، قبل از فروپاشی شوروی دارای خط راه آهن بسیار مهم و فعالی در آن منطقه داشته است. این خط آهن ارتباط میان شمال به جنوب و برعکس را برقرار می کرد و با عبور از حاشیه رود ارس تا مرز ایران حرکت می کرد و شاخه دیگر خطراه آهن با ورود به جمهوری آذربایجان تا ایروان امتداد داشت. راه ارتباط دیگر جاده میان ایروان و شهرهای مهم آن استان بود، که به شهر مرز مغری ارمنستان هم مرز با ایران متصل می شود. اکنون تنها راه ارتباطی شمال به جنوب ارمنستان می باشد.

۴- کریدور یا دالان زنگزور

پس از امضاء توافقنامه آتش بس میان جمهوری های ارمنستان و آذربایجان در جنگ سال ۲۰۲۰ قراباغ تحولی جدید در مناسبات و روابط کشورهای منطقه ایجاد گردید. دربند نهم موافقتنامه آتش بس به صراحت بر ارتباط میان جمهوری خومختار نخجوان و جمهوری آذربایجان اشاره شده است. اما در متن این بند واژه هایی از «کریدور» و یا «گذرگاه» و «دالان» نگارش نشده و محل عبور و ارتباط نیز نامشخص است که موجب اختلاف نظر و بیان تفسیرهای متفاوتی از این بند گشته است. تفسیر استدلال طرف آذری از بند نهم موافقتنامه این است که مراد از «ارتباطات بین مناطق غربی جمهوری آذربایجان و جمهوری خود مختار نخجوان» یک دالان و گذرگاه ارتباطی است که از آن با نام «دالان زنگه زور» یاد می کند.

اما در مقابل، طرف ارمنی، تعریف کریدور در موافقتنامه آتش بس را فقط منحصر و محدود به «کریدور لاپچین» می داند و به دلیل عدم صراحت و اشاره مستقیم در بند نهم واژگانی مانند کریدور یا دالان، قائل به تعمیم چنین مفهومی به مسیر ارتباطی نخجوان به جمهوری آذربایجان از داخل خاک ارمنستان نیست؛ به عبارت دیگر، طرف ارمنی معتقد است در موافقتنامه آتش بس تنها «بر رفع انسداد مسیرهای مواصلاتی اشاره شده است»، نه ایجاد یک گذرگاه، کریدور یا دالان و در واقع، طرف ارمنی، لفظ و مفهوم کریدور را فقط برای کریدو لاپچین (راه ارتباطی میان ارمنستان و منطقه ارمنی نشین قراباغ) می پذیرد و استنباط کریدور را از بند ۹ موافقتنامه آتش بس ندارد.

طرف ارمنی همچنین معتقد است این بند تنها بر گشایش مسیرهای ارتباط تاکید دارد. اختلاف دیگر مربوط به محل عبور یک مسیر ارتباطی (به تعبیر طرف ارمنی) و کریدور و دالان (به تعبیر طرف آذری) است. طرف آذری معتقد است به واسطه وجود زیر ساخت های ارتباطی از جمله شبکه ریلی و جاده ای دوران شوروی که از منطقه نخجوان به شهر «مغری» در مرز ایران و رمنستان عبور می کند و از آنجا به جنوب جمهوری آذربایجان می رسد (مناطق فیضولی، جبرائیل و زنگیلان که در جنگ دوم قره باغ از کنترل ارامنه خارج شدند و به حاکمیت جمهوری آذربایجان برگشتند)، دالان زنگه زور قاعداً باید از مسیری عبور کند که از گذشته و دوران شوروی بین جمهوری آذربایجان و نخجوان وجود داشته است و نزدیک ترین و به صرفه ترین مسیر ارتباطی بین این دو بخش است.

اما در نقطه مقابل، طرف ارمنی معتقد است مسیرها و ظرفیت های دیگری برای تحقق این مسیر ارتباطی وجود دارند و به تعبیر طرف آذری از شهر «مغری» در استان سیونیک و جنوب ارمنستان و در مجاورت مرز این کشور با ایران، به منزله از میان بردن یکی از مرزهای حیاتی و تنفسی ارامنه است. مخالفان دولت پاشینیان نیز از دالان زنگه زور به عنوان «دالان ترک» یاد می کنند و تحقق آن را به منزله تحقق اهداف توسعه طلبانه پان ترکیستی در سطح منطقه تعبیر می کنند. (کوزه گر کالجی، ۱۴۰)

الهام علی اف رئیس جمهور آذربایجان در طی سخنرانی خود در «دانشگاه آدا» اعلام نمود: «کریدر زنگه زور نه تنها برای آذربایجان بلکه برای ایران، ترکیه، روسیه و حتی برای ارمنستان نیز مفید خواهد بود. اگر این پروژه انجام شود. ارمنستان از طریق راه آهن به روسیه، ایران و ترکیه دسترسی خواهد داشت. ترکیه نیز عامل ایجاد این کریدور می باشد. این کریدور ترکیه را از مسیر دیگری برای اتصال به دریای مازندران برخوردار می سازد. یکی از آمال دیرینه ناسیونالیستها ترکیه از زمان آتاتورک تاکنون» (بیات، ۱۴۰۱)

نخجوان درب ورودی کشورهای ترک زبان به عرصه تجارت به حساب می آید، چرا که خطوط لوله نفت خام «باکو-تفلیس-جیحان»، خطوط لوله گاز طبیعی «باکو، تفلیس، ارزروم»، «خطوط لوله گاز طبیعی ترانس آناتول TANAP» و خطوط لوله گاز طبیعی ترانس آدریاتیک TAP طرح هایی است که به عاملی پیوند عمیق برادری جمهوری آذربایجان و ترکیه تبدیل شده است. جمهوری خود مختار خجوان به عنوان یک کریدور راهبردی مهم برای ترکیه محسوب می شود، زیرا ترکیه از طریق نخجوان به قفقاز و آسیایمیانه متصل می گردد و از سوی دیگر نخجوان و جمهوری آذربایجان را به اروپا وصل میکند. بدین ترتیب اهمیت لجستیکی ترکیه در این مناطق افزایش یافته است. (صولت، ۱۴۰۰)

۵- ایران و تغییرات ژئوپولیتیک در قفقاز جنوبی

قفقاز جنوب به دلیل شرایط متغیر خود همواره منشأ بروز مسائل جدیدی در معادلات امنیتی جمهوری اسلامی ایران بوده است. به گونه ای که ایران در دوره شوروی سوسیالیستی با تهدیدات نظامی و ایدئولوژیکی آن کشور قدرتمند روبرو بود و پس از فروپاشی، با جمهوری های تازه تأسیس در آن سوی مرزهای خود مواجه گردید. مشکلات متعددی از قبیل بی ثباتی ناشی از دوره گذار و تثبیت دولت، اختلاف ها و درگیری های قومی در جمهوری های تازه استقلال یافته تهدیدات سیاسی و امنیتی متعددی برای ایران رقم زده است. ایران در طی سال های گذشته در جریان منازعاتی همچون مناقشه قرا باغ، بحران روابط گرجستان و روسیه در سال ۲۰۰۸ قرار گرفت و طبعاً از جانب قفقاز جنوبی تهدیدات نیز این دست را به شدت احساس نموده است. بنابراین تهران نمی تواند در خصوص بازی بزرگ در قفقاز جنوبی بی توجه باشد، زیرا این بازی شکل دهنده و جهت دهنده اصلی به تحولات و گرایش های منطقه ای در قفقاز بوده و چه بسا با شکل گیری نوعی مجتمع امنیتی همگرا و با غرب و بر هم خوردن توازن منطقه ای با پیامدهای منفی جدی روبرو گردد. بر این مبنا از نظر ایران تأمین امنیت و حفظ صلح و ثبات منطقه ای نیازمند همکاری و کنش مشترک همه کشورهای منطقه بدون دخالت قدرت های فرا منطقه ای میباشد. (دهقانی فیروز آبادی، ۱۳۸۹: ۲۳۴)

ایران همواره نگران بی ثباتی و نا امنی در مناطق مرزی خود با جمهوریهای ارمنستان و آذربایجان بوده است. زیرا با توجه به ماهیت چند قومی جامعه ایران و سکونت آذری زبانها در کشور، همیشه احساس نگرانی از سرایت و گسترش احساسات قوم گرایانه و نژاد پرستانه و گرایشات جدایی طلبانه در جامعه وجود دارد. از این رو، منازات لا ینحل و فرو خفته ای همچون مناقشه قراباغ مایه نگرانی امنیتی و منبع نا امنی برای ایران بوده و هست. (صادق زاده، ۲۰۰۸: ۳)

کاهش امنیت در طول نوار مرزی شهرستان جلفا سبب شد جمهوری اسلامی ایران به منظور مقابله با این نا امنی ها و بالا بردن ضریب امنیتی در طول مرزی شهرستان جلفادست به اقدام های همچون ایجاد پاسگاه های جدید، برجک های دیده بانی و غیره نماید. (حافظ نیا و رحیمی، ۱۳۸۱: ۱۱-۸) جنگ ۲۰۲۰ قراباغ دگرگون کننده ژئوپولیتیک منطقه قفقاز جنوبی و بخشنده فرصت ها و تنگناها به کشورهای همسایه این منطقه بود. (امیر احمدیان، ۱۳۹۹: ۲۹)

در سال های نخست پس از فروپاشی شوروی نیز بازیگران فرا منطقه ای که رابطه خصمانه با جمهوری اسلامی ایران دارند خواهان حضور و نفوذ به منطقه محیط امنیتی ایران را داشتند. موضوعی که موجب پیچیدگی سیاست خارجی در قفقاز می گردد تحت فشار گذاشتن دولت های منطقه، توسط قدرت های منطقه ای و فرا منطقه ای نیز از دغدغه های امنیتی است. (پیشگاهی، ۱۳۸۹: ۲)

اهمیت ژئوپولیتیک، ژئواکونومیک، ژئواستراتژیک قفقاز جنوبی و به طور خاص کشور آذربایجان برای رژیم صهیونیستی در واقع محلی برای صورت دادن بازی در کنار مرزهای رقیب و دشمن خود ایران است. حضور آن رژیم در آذربایجان تهدیدات امنیتی به صورت مستقیم و غیر مستقیم و در ابعاد مختلف بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران تأثیر می گذارد. (وثوقی، ۱۳۸۸: ۱۰۴) یکی از مهمترین مولفه راهبردی امنیتی ایران نسبت به قفقاز جنوبی، همکاری در حوزه های اقتصادی و کارکردی به ویژه انرژی و حمل و نقل است. ایران همکاری و همگرایی کارکردی و اقتصادی با کشورهای قفقاز جنوبی را یکی از عوامل و عناصر اصلی صلح و امنیت منطقه ای قلمداد می کند. (مورگان، ۱۳۸۱، ۶۳: ۶۴)

بعد از جنگ سرد میزان گرایش به سوی منطقه گرایی در مناطق مختلف در جهان رو به افزایش گذاشته و در این میان قفقاز جنوبی یکی از مناطق استراتژیک است که همواره کانون توجه کشورهای مختلف قرار داشته است. ایران امروز جایگاهی مهمتر موقعیت ژئوپولیتیک، ژئواستراتژیک و ترانزیتی در زیر سیستم اوراسیا دارد که می تواند از آن برای ایفای نقش فعال در این قلمرو بهره برده و نقش خود را نیز تقویت کند.

به طور طبیعی، جمهوری اسلامی ایران تحولات مناطق همجوار و پیرامون خود را با حساسیت بالایی رصد می کند و هر گونه تحول یا تحرکی را با توجه به منافع ملی خود مورد ارزیابی قرار می دهد. ایران به عنوان پلی میان دو انبار انرژی و برجسته دنیا یعنی خلیج فارس و دریا خزر نقش برجسته ای در منطقه اوراسیا دارد؛ در واقع ایران بین پنج حلقه کلیدی خلیج فارس، دریای خزر، آسیای مرکز، قفقاز، شبه قاره هند و خاورمیانه قرار دارد، این حلقه ها که کشورهای متعددی را شامل می شود، حلقه های امنیتی در جهان نیز محسوب

می شوند. ایران برای اینکه بتواند نقش خود را در پیوند این حلقه ها و تأثیر گذاری هر کدام از این حلقه ها ایفا کند، ملزم است که در اهداف و سیاست خارجی و امنیتی خود نوعی هماهنگی در سطح منطقه ای و بین‌المللی تعریف کند. (رضائی، ۱۳۹۴: ۱۲)

در این خصوص مرز جمهوری ارمنستان و استان جنوبی این کشور با توجه به ماهیت بسیار مهمی که در تحولات امنیتی منطقه دارد، نیازمند رصد مداوم امنیتی از سوی جمهوری اسلامی ایران است. بی توجهی به تحولات لایه های زیرین این ناحیه جغرافیایی و تحرکات نامحسوس بازیگران منطقه ای و فرا منطقه ای می تواند در آینده تهدید کننده امنیت مرزهای شمالی و به تبع آن تمامیت ارضی و سرزمینبیران گردد.

۶- ترکیه و تغییرات ژئوپلیتیک در قفقاز جنوبی

از سال ۲۰۰۲ میلادی با به قدرت رسیدن حزب اسلام گرای عدالت و توسعه در ترکیه، تغییرات اساسی در سیاست خارجه آن کشور آغاز گشت؛ آنکارا نظریه نو عثمانی گرایی را وارد سیاست خارجه خود نمود و سیاست تک قطبی غرب گرایانه را با سیاست پیرامونگرایی و تعامل با همسایگان جایگزین نمود. در سیاست خارجی جدید ترکیه بلندپروازی در مسائل اقتصادی، امنیتی و نظامی قابل مشاهده است. داود اوغلو به عنوان یکی از نظریه پردازان نو عثمانی گرایی، دو گفتمان کلیدی برای نظریه خود ارائه می کند؛ حل و فصل اختلافات با همسایگان و ایجاد عمق استراتژیک. این نظریه با پیروی از دو هدف عمده به دنبال اولاً افزایش جایگاه و نقش ترکیه در عرصه بین‌الملل و ثانیاً ترمیم هویت ترکیه بر اساس اندیشه اسلام متساهل و مدرنیته در منطقه است. (فلاحی پیشه و دیگران، ۱۳۹۴: ۴۶)

داود اوغلو معتقد است ژئوپلیتیک ترکیه موقعیت خاصی را برای آن کشور ایجاد نموده تا بتواند نقشی راهبردی در مناطق پیرامونی ایفا کند. عمق استراتژیک، توانایی ویژه ای برای ترکیه فراهم ساخته تا جایگاه سیاسی و تأثیر گذاری در عرصه بین‌المللی داشته باشد. تاریخ و موقعیت ژئوپلیتیک ترکیه، امکان گسترش نفوذ آنکارا در کشورهای منطقه را ایجاد می کند. برای رسیدن به این هدف و تبدیل شدن به عنوان یک بازیگر کلیدی و تأثیر گذار در منطقه باید تنش زدایی با همسایگان و برقراری رابطه دوستانه مدنظر قرار گیرد. (زدودن همه اختلافات و تنش های موجود و افزایش ثبات در منطقه از طریق وابستگی متقابل اقتصادی و جستجوی ساز و کارهای ابتکاری و کانال های حل اختلاف ها با تشویق اقدام های مثبت و ایجاد پل های میان فرهنگ و ایجاد گفتمان و فهم مشترک). (داود اوغلو، ۱۳۹۱: ۱۰-۱۴)

بحران قراباغ در قفقاز جنوبی و حمایت ترکیه از جمهوری آذربایجان به صورت آشکارا به خصوص در جنگ ۲۰۲۰ موجب تعمیق اختلافات و خصومت میان ارمنستان و ترکیه گردید و گفتمان نو عثمانی گرایی در منطقه قفقاز جنوبی به چالش کشیده شده است. یکی از عوامل مهم و تأثیر گذار در سیاست خارجی ترکیه، ایدئولوژی پان ترکیسم می باشد.

در جنگ ۴۴ روزه ۲۰۲۰ بین دو جمهوری آذربایجان و ارمنستان، ترکیه نقش حیاتی در این نبرد داشته که حضور مستشاران و «پهبادهای بایراکتار» نمونه بارز آن می باشد، اردوغان رئیس جمهور ترکیه، تقریباً یک سال بعد از جنگ با حضور در منطقه فیضولی قراباغ ادعا می کند که روزی فرا خواهد رسید که سفر از «کریدور زنگه زور» به استانبول انجام خواهد شد.

تا قبل از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، ترکیه تنها دولت ترک در عرصه بین‌المللی بود ولی با فروپاشی شوروی در آسیای مرکزی و قفقاز، پنج جمهوری ترک ظهور کردند. ترکیه پیوسته زبان و فرهنگ ترکی را اهرمی برای حضور و برقراری رابطه با آن کشور ها قرار می دهد. قفقاز، راه رسیدن به جمهوری های ترک در آسیای مرکزی و حضور در سواحل دریای خزر محسوب می شود، دروازه ورود به آن منطقه مرز ۱۱ کیلومتری با جمهوری خودمختار نخجوان می باشد. آنکارا تلاش می کند تا به کشورهای ترک زبان منطقه القا کند که سیاست حضورش در آن کشورها نه بر اساس ترک گرایی بلکه بر پایه هویت و سرنوشت مشترک می باشد. (Marketos, ۱۰۴: 2009).

۷- جمهوری آذربایجان کنشگر امنیتی استان سیونیک

جمهوری آذربایجان با مساحت ۸۶۶۰۰ کیلومتر مربع در کنار ارمنستان و گرجستان منطقه قفقاز جنوبی را تشکیل می دهد. آن جمهوری از شمال با روسیه، شمال شرقی با گرجستان در غرب با ارمنستان و در جنوب با جمهوری اسلامی ایران و از شرق به دریای خزر محدود می شود. (تراب زاده، ۱۳۷۳: ۱۲۱) همچنین قسمتی از سرزمین جمهوری آذربایجان، جمهوری خود مختار نخجوان بوده که به صورت برونگان آن جمهوری در جنوبی ترین بخش قفقاز جنوبی و گوشه شمال غربی ایران قرار دارد؛ جمهوری خود مختار نخجوان از شمال و مشرق به طول ۲۲۴۰ کیلومتر جمهوری ارمنستان و از غرب به وسعت ۱۱ کیلومتر با ترکیه مرزی مشترک دارد. (zaman, 2015:86) دو تکه بودن کشور آذربایجان به صورت (برونگان) و قرار گرفتن استان سیونیک ارمنستان در بین دو بخش کشور، مشکلات بسیاری را برای آن جمهوری ایجاد کرده است. ارتباط میان دو قسمت آن کشور در زمان شوروی سوسیالیستی از راه سرزمین ارمنستان و قراباغ صورت می گرفت که در جنگ اول قراباغ در سال ۱۹۹۰ راه ارتباطی قطع و نخجوان در انزوا قرار گرفت و جمهوری آذربایجان از آن زمان به بعد برای ارتباط با نخجوان از قلمرو سرزمین ایران استفاده می کند. (امیر احمدیان، ۱۳۸۲) جمهوری آذربایجان دارای مرزهایی مهم و حساس می باشد؛ وجود مرز با روسیه، ایران و اروپا موجب گردیده ذهنیتی در رهبران باکو ایجاد شود که جمهوری آذربایجان نمی تواند با همه کشورهای همسایه روابط دوستانه ای داشته باشد. لذا باکو سیاست خارجی متعادل و ایجاد توازن میان شرق و غرب را در پی می گیرد تا بقای این کشور را در منطقه ای ناپایدار حفظ کند. (Ismailzade.2006:4)

در حکومت حیدرعلی اف همکاری، نظامی میان دو کشور ترکیه و جمهوری آذربایجان گسترش چشمگیری پیدا کرد و جمهوری آذربایجان برای تقویت نقش خود در منطقه پیوستن به ناتو را در دستور کار خود قرار داد. همچنین حضور رژیم صهیونیستی در آن جمهوری و گسترش نفوذ در ساختارهای سیاسی، نظامی، امنیتی در سال های اخیر تشدید شده است. خریدهای هنگفت تسلیحاتی جمهوری آذربایجان از رژیم صهیونیستی که بالغ بر یک میلیارد و ششصد میلیون دلار می باشد، موجب اختلال در توازن قوای کشورهای قفقاز جنوبی گردیده است. (*սիթրէզաւիժն հետզ.ام*)

افزایش قدرت نظامی جمهوری آذربایجان و اتحاد استراتژیک با دو کشور ترکیه و رژیم صهیونیستی موجب گردید تا آن جمهوری در تاریخ ۲۷ سپتامبر ۲۰۲۰ حمله تمام عیاری علیه مواضع ارمنستان در قراباغ آغاز کند. طی این جنگ ۴۴ روزه جمهوری آذربایجان توانست پیشروی های چشمگیری در نبردها داشته باشد و با میانجیگری روسیه در تاریخ ۹ نوامبر توافق نامه آتش بس میان دو جمهوری به امضاء برسد. در بند ۹ توافق آتش بس به رفع انسداد راه مواصلاتی میان جمهوری آذربایجان و جمهوری خود مختار نخجوان و عبور بی ضرر کالا و وسایل نقیه از هر دو جهت اشاره می گردد. (*ПрезидентасайтаофициальногоизПрезидента*) (*ЗаявлениеРоссийской Федерации*) در این بند هیچگونه اشاره ای به دالان و یا کوریدور نشده و موجب بروز ابهاماتی گشته است.

جمهوری آذربایجان و ترکیه به ایجاد دالان از استان سیونیک ارمنستان پا فشاری می کنند. الهام علی اف در نشست مشترک با اردوغان در قراباغ به صراحت اعلام می کند «امروز که ما در زنگیلان هستیم، اشتباه است اگر به کریدور زنگه زور اشاره نکنیم. زنگیلان در شرق منطقه زنگه زور واقع است و این کریدور کلیه کشورهای ترک زبان را به هم متصل خواهد کرد. دو کشور آذربایجان و ترکیه اقدامات ملموسی برای اجرای کریدور زنگه زور انجام می دهند. مطمئن هستیم در آینده نزدیک، نتیجه ای عالی خواهیم داشت.» (بیات، ۱۴۰۱)

۸- روسیه بازیگر اصلی در قفقاز جنوبی

پس از پیروزی انقلاب بلشویکی علیه امپراطوری تزار در اوایل قرن بیستم (۱۹۱۸) میلادی و تثبیت حکومت آنها در سرزمین های روسیه، در سال ۱۹۲۰ میلادی، ارتش سرخ بلشویک وارد قفقاز جنوبی می شود و کشور های آن منطقه را تصرف و ضمیمه حکومت کمونیستی می کند؛ در نتیجه هفتاد سال سیطره حکومت اتحاد جماهیر شوروی بر آن کشورها سایه می افکند و روس ها در طول سال های سلطه بر منطقه قفقاز جنوبی تمام ساختارهای سیاسی، اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و نظامی را در راستای اهداف خود تغییر دادند. (حامد بابایی، ۱۳۹۷: ۱۷۸)

از سال ۱۹۹۰ میلادی اقتصاد شوروی رو به افول گذاشت، ملی‌گرایان و آزادی‌خواهان در سراسر شوروی فعالیت جدایی طلبانه خود را تشدید نمودند و کنترل دولت مرکزی و حزب کمونیست بر اوضاع کشور هر روز کمتر می‌شد، در ۲۴ اوت ۱۹۹۱ میلادی کودتای نافرجام در مسکو، به روند فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی سرعت بخشید و جمهوری‌های آن کشور یکی پس از دیگری اعلام استقلال نمودند. کشورهای قفقاز جنوبی نیز با صدور اعلامیه در همان برهه استقلال خود را به عنوان بازیگری مستقل در عرصه بین‌المللی اعلام نمودند. (کوزه گر کالجی، ۱۳۹۳، ۴۸) روسیه منطقه قفقاز جنوبی را حاشیه امنیتی خود می‌داند و امنیت خود را در اعمال نفوذ در حکومت‌های کشورهای منطقه به خصوص کشورهای تازه اسقلال یافته حوزه جماهیر شوروی جستجو می‌کند. روسیه به طور سنتی قفقاز جنوبی را حریم امنیتی و حیات خلوت خود تلقی می‌کند و هیچگونه تمایلی به حضور یک قدرت دیگر به خصوص آمریکا را در این منطقه ندارد. (امیر احمدیان، ۱۳۸۱: ۹۹).

روسیه از طریق ایجاد اتحاد نظامی با ارمنستان سعی دارد حوزه نفوذ خود را در منطقه قفقاز جنوبی افزایش دهد؛ ارمنستان نیز به روسیه به عنوان تضمین‌کننده امنیت خود می‌نگرد. یکی از بزرگترین پایگاه‌های نظامی روسیه، پایگاه ۱۰۲ در خارج از مرزهای آن کشور می‌باشد، که در شهر گومری ارمنستان مستقر است. در مقابل، مسکو ناوگان جنگی متشکل از جنگنده‌های Mig29 و سیستم‌های ضد موشک S-300 را در اختیار ارمنستان قرار داده است. (محمد اوغلی، ۱۳۹۷)

از دیدگاه کرملین، ناتو نمی‌تواند به مرزهای روسیه نزدیک شود و به طول کل، با گسترش ناتو به شرق مخالف است. در اسناد امنیت ملی و سیاست خارجه مسکو صراحتاً به نقش روسیه در سلطه بی‌رقیب حوزه شوروی سابق اذعان شده است. در دکترین نظامی روسیه نیز توسعه ناتو به شرق خطری بزرگ علیه روسیه بیان می‌شود. برخورد نظامی روسیه علیه گرجستان و امضای سند همکاری دفاعی با دو استان جدایی طلب اوستیای جنوبی و آبخازای گرجستان بر قاطعیت روسیه در حفظ حوزه نفوذ خود در منطقه شوروی سابق صحه می‌گذارد. (میرفخرایی، ۱۳۹۵، ۱۸۵) آمریکا سعی دارد تا نقش روسیه را به عنوان قدرت بزرگ نفتی در دریای خزر و قدیمی‌ترین راه انتقال نفت و گاز به بازارهای بین‌المللی کم‌رنگ کند و در این خصوص کمک‌های بسیاری به جمهوری‌های آن منطقه به ویژه جمهوری آذربایجان اختصاص داده است تا مبادا مجدداً تحت نفوذ و قدرت روسیه قرار گیرد. (kempe, 2006: 9)

۹- تهدید امنیتی استان سیونیک علیه چین

هر چند چین از حوزه ژئوپولیتیک قفقاز جنوبی فاصله دارد، اما همانطور که پیشتر هم مورد اشاره قرار گرفت، تهدیدات ناشی از سیاست‌های توسعه طلبانه جمهوری آذربایجان در قبال استان سیونیک، به حوزه وسیع‌تر ایالت‌های غربی چین تسری پیدا می‌کند. ترکستان شرقی نام قدیمی منطقه سین کیانگ به معنی «سرزمین نو» در زبان چینی می‌باشد. اویغورهای ساکن آن منطقه ترجیح می‌دهند آن را «اویغورستان» یا «ترکستان شرقی» بنامند. اکثریت جمعیت این منطقه را مسلمانان ترک تبار اویغور تشکیل می‌دهند. منطقه سین کیانگ با وسعت ۱/۶۰۰/۰۰۰ کیلومتر مربع مرزهای شما غربی چین را تشکیل می‌دهد. (Hosseini, 2009) ایالت سین کیانگ چینی به عنوان منطقه‌ای حائل میان آن کشور هند و آسیای مرکزی می‌باشد و نقش بسزایی در حفظ امنیت چین ایفا می‌کند. به دلایلی مثلاً اهداف نظامی و راهبردی، حمل و نقل زمینی و کاهش وابستگی انحصاری از حمل و نقل دریایی که آسیب‌پذیری بسیار زیادی دارد، کنترل آن ایالت برای امنیت چین بسیار حیاتی می‌باشد و هرگونه تلاش برای جدایی آن منطقه تهدیدی برای وحدت ملی چین محسوب می‌شود. (Asia, 2010: 10)

ترکیه همواره به لحاظ ایدئولوژیک از ملی‌گرایی اویغورها و جنبش جدایی طلبانه، حمایت مادی و معنوی بسزای انجام می‌داد. پایه‌های این حمایت به قرن نوزدهم باز می‌گردد، زمانی که دو امپراطور عثمانی و چین، برای تصرف و سلطه بر سین کیانگ در تقابل با یکدیگر بودند. از دهه ۱۹۳۰ میلادی با سازمان دهی مجدد و با ظهور ملی‌گرایی اویغورها، ترکیه ابراز رضایت و همدلی خود را با آنان اظهار نمود و با ورود مهاجران و سران ملی‌گرای اویغور به کشور ترکیه، فعالیت‌های جدایی طلبانه تقویت شد. اویغورها که از حمایت سیاسیون و روزنامه‌نگاران ترکیه و عموم مردم آن کشور برخوردار بودند، از نام ترکستان شرقی به جای نام رسمی ایالت سین کیانگ استفاده می‌کردند به نمونه‌ای بارز حمایت بی‌دریغ از جدایی طلبی بود.

روابط ترکیه و چین با اعلام همراهی ترکیه با ملی گرایان اوغور و هم اذعان به وابستگی فرهنگی و تاریخی، ریشه مشترک ایدئولوژی پان ترکیسم و حمایت مادی از تحقق آینده ترکستان شرقی، بسیار پیچید و حساس بود. آنکارا نارضایتی پکن از فعالیت های ملی گرایانه اوغورها و حمایت ترکیه را نادیده می گرفت. همزمان چین به دنبال ابزاری سیاسی بود تا بتواند عامل شورش ها و تحرکات جدایی طلبی را خنثی کند. در سفر کاری رئیس جمهور چین به ترکیه وی با اشاره به مسئله کردها و مبارزه با تروریسم و جدایی طلبی ملی بر احترام متقابل و حفظ یکپارچگی سرزمینی تاکید کرد. چین توانست با ورود به معضل امنیتی ترکیه و هدف قرار دادن کردها از راه مقایسه مسئله کردها و اوغورها به وضوح ترکیه را تهدید کند (Asgharistani, 2022). همچنین واگذاری موشک های تایفون چینی در دهه ۱۹۹۰ میلادی و فروش سیستم های راکت انداز دابلویو.ام. ۸۰ به ارمنستان، پیام روشن دیگری بود که پکن علیه امنیت ملی ترکیه ارسال می ساخت. (FallahiEhsan, 2020). بدین نحو رفع منع جغرافیایی استان سیونیک ارمنستان، به مثابه شروع تهدید چین از مرزهای غربی خود و عامل محرک جدایی طلبان اوغور است. به مواردی که در بالا نسبت به اهمیت امنیتی ناحیه سین کیانگ برای چین گفته شد، بایستی منابع انرژی قابل توجه آن منطقه را اضافه کرد که تلاش چین برای خنثی کردن هرگونه تحرکات جدایی طلبانه اوغورها را برجسته تر می کند.

۱۰- نتیجه

قفقاز جنوبی به عنوان منطقه ای خاص در نظریه های ژئوپلیتیک شناخته می شود و پس از استقلال سه جمهوری قفقاز جنوبی از اتحاد جماهیر شوروی مسائل امنیتی و بحران های خفته در آن منطقه بیدار شدند. عمده معضلات کنونی این منطقه میراث تغییرات و مواضع اتخاذ شده در زمان حاکمیت اتحاد جماهیر شوروی بودند که موجب چالشهای هویتی و قومی، تحمیل مرزها و واگذاری اراضی به جمهوری ها با نادیده گرفتن حق انتخاب ساکنین مناطق گردید.

در این تحقیق تشریح جایگاه استان سیونیک ارمنستان در معادلات امنیتی کشورهای پیرامونی از اهداف اصلی می باشد، که در این بین مناقش هارامنه و آذریهای کی از بحران های مهم در حوزه امنیتی می باشد که همسایگان خود و کشورهای پیرامونی را تحت تاثیر قرار میدهد. کشور ارمنستان با ژئوپلیتیک ویژه و به خصوص است اناستراتژیک سیونیک، مانعی مهم در تحقق سیاستهای بازیگران فرامنطقه ای و منطقه در حوزه قفقاز جنوبی محسوب می گردد. واکاوی راهکاری برای کاهش تهدیدات امنیتی علیه کشورهای پیرامونی ارمنستان، جایگاه استان سیونیک را هویدا میسازد؛ جغرافیای جمهوری آذربایجان به صورت برونگان با بخشی از سرزمین خود (جمهوری خودمختار نخجوان) فاقد ارتباط زمینی است و از این باب، چالشهای امنیتی بسیاری در آن حوزه جغرافیایی رقم میزند. پس از جنگ سال ۲۰۲۰ میلادی در قرا باغ کوهستانی و دست آوردهای فراوان میدانی جمهوری، آن کشور به عنوان بازیگری قدرتمند در منطقه مطرح شد و با پشتیبانی ترکیه و رژیم صهیونیستی که حضوری پر رنگ در جمهوری آذربایجان دارد خواسته های توسعه طلبانه جدیدی را برز داد. جمهوری آذربایجان خواستار مسیری زمینی از داخل خاک ارمنستان می باشد تا ارتباط میان منطقه خود مختار نخجوان با سرزمین خود به وجود آید؛ این کشور مسیر مزبور را کریدور زنگهلان می نامد. استان سیونیک ارمنستان که مابین دو منطقه جمهوری آذربایجان و نخجوان قرار دارد از نظر آذریها بهترین و نزدیکترین ناحیه برای تاسیس کریدور مورد اشاره می باشد و در صورت اجرای آن خواسته، ورود ناتو به قفقاز جنوبی و حضور در سواحل دریای خزر اجتناب ناپذیر خواهد بود.

مرز ۱۱ کیلومتری ترکیه و جمهوری خود مختار نخجوان این امکان را فراهم می کند تا نیروهای ناتو به وسیله ارتباط زمینی و عبور از کویدور زنگهلان (استان سیونیک) بدون هیچ محدودیتی در حیات خلوت روسیه و مرزهای ایران ورود کنند و تنهاگ لوگاه تنفسی غیر ترکی ایران در شمال کشور مسدود و ارتباط جمهوری اسلامی ایران با کشورهای حوزه اقتصادی اورآسیا و کریدور شمال به جنوب با مخاطره جدی روبرو شود. حضور نیروهای ناتو در قفقاز جنوبی قطعاً قدم اول برای نفوذ به قفقاز شمالی و آسیای مرکزی خواهد بود و محقق شدن این سیاست را میتوان تهدیدی برای امنیت روسیه و چین نیز به حساب آورد.

دیگر چالش در معادلات امنیتی علیه کشورهای پیرامونی، گسترش ایدئولوژی پان ترکیسم در منطقه می باشد؛ شکل گیری کریدور زنگهلان، ایده های افراطی اتحاد ترکان به واقعیت خواهد پیوست. در این بین استان سیونیک ارمنستان از لحاظ ژئوپلیتیک نقش باز دارندگی بسیار موثری در تحقق نظریه های توسعه طلبی مبتنی بر پان ترکیسم را داراست. همچنین برداشتن مانع جغرافیایی سیونیک ارمنستان، برای

ایران که با تحرکات تجزیه طلبانه همسایه شمالی خود مواجه است، می‌تواند چالش امنیتی جدیدی در شمال شرقی کشور ایجاد کند که توسط غرب و رژیم صهیونیستی حمایت خواهد شد. استان سیونیک، منطقه ای حائل برای بسط ایدئولوژی رادیکال پانترکیسم علیه تمامیت ارضی و امنیت ملی ایران محسوب می‌شود.

به موازات ایران، گسترش ایدئولوژی پانترکیسم در منطقه و گسترش زمینی ناتو به آسیای مرکزی و قفقاز تهدیدی بالقوه برای معادلات امنیتی دوکشور روسیه و چین نیز خواهد بود. استان سینکیانگ چین با اکثریت ساکنین اویغور ترک، منطقه ای استراتژیک با ذخایر قابل توجه انرژی برای آن کشور قلمداد می‌شود. تمایل به جدایی طلبی میان جمعیت آن بخش از کشور چین، یکی از دغدغه های امنیتی مقامات پکن محسوب می‌شود که تحرکات ترکیه و وقایع سالهای گذشته در استان سینکیانگ، در صورت ایجاد مسیر زمینی از سرزمین ارمنستان و استان سیونیک تمامیت ارضی چین را به خطر خواهد انداخت. همچنین کشور روسیه با داشتن مناطق ترک نشین در مرزهای جنوبی خود با همان چالش روبرو خواهد شد. در این راستا همانطور که در این مقاله به آن پرداخته شد، نقش استان سیونیک ارمنستان در مقابله با گسترش پانترکیسم و تهدیدات امنیتی ناشی از بسط نفوذ غرب و ناتو به منطقه بسیار بارز است. این نوشتار تلاشی بود جهت یادآوری اهمیت ژئوپولیتیک استان سیونیک ارمنستان به عنوان یک مانع ژئوپولیتیک حیاتی که عبور از این مانع، در دستور کار ترکیه و جمهوری آذربایجان قرار دارد و بنابراین هوشیاری کشورهای منطقه از جمله جمهوری اسلامی ایران در این راستا بسیار حایز اهمیت خواهد بود.

منابع

- امیر احمدیان، بهرام (۱۳۸۱)، جغرافیای کامل قفقاز، انتشارات سازمان جغرافیای نیروهای مسلح، تهران
- امیر احمدیان، بهرام، (۱۳۸۲) بررسی شناسایی جمهوری آذربایجان، انتشارات سازمان جغرافیایی وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح.
- امیر احمدیان، بهرام (۱۳۹۹) کرویدور امنستان نخجوان هرگز ایجاد می‌شود، بندر دریا ۳۶۰
- بیات، کاوه (۱۴۰۰)، جنگ دوم قراباغ، ملاحظاتی چند (www.irdiplomacy.ir) کد ۲۰۰۳۶۷۲، تاریخ دسترسی ۱۴۰۱/۹/۲۰
- پیش گاهی رد، زهرا و سید رحمت اله موسوی فر (۱۳۸۹) منافع قدرت های منطقه ای و فرا منطقه ای در حوزه ی ژئوپولیتیک قفقاز، تهران، سامان جغرافیایی نیروهای مسلح
- تراب زاده، منیژه (۱۳۷۳) ماهیت تحولات در آسیای مرکزی و قفقاز، تهران.
- ترابی، اسم (۱۳۹۳) تحلیل بحران اکرین در چهارچوب ژئوپولیتیک، ماهانه تخصصی مطالعات امنیت ملی، شماره ۱۳ و ۱۴.
- حافظ نیا محمدرضا، رحیمی (۱۳۸۴)، حوضه آب ریزی ارس.
- حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۸۱) جغرافیای سیاسی ایران، تهران، سمت عبدالله خانی، علی (۱۳۸۹) نظریه های امنیت، تهران، موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین المللی اسرار معاصر.
- حافظ نیا، محمدرضا، (۱۳۸۱)، جغرافیایی سیاسی ایران، تهران، سمت
- حامد بابایی، موسی (۱۳۹۷) شناخت محیط ژئوپولیتیکی (منطقه قفقاز جنوبی و جمهوری اسلامی ایران)، انتشارات دانشگاه پژوهشگاه علی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی، تهران
- داود اوغلو، احمد (۱۳۹۱) عمق راهبردی، موقعیت ترکیه در صحنه بین المللی ترجمه محمد حسین نوحی نژاد ممقانی، تهران، امیرکبیر
- دهقانی فیروزآبادی، سید جلال (۱۳۸۹) سیاست امنیتی جمهوری اسلامی ایران در قفقاز جنوبی، فصلنامه ژئوپولیتیک، شماره ۱
- رضائی، جهانیان (۱۳۹۴)، امنیت منطقه ای در قلمرو و اوراسیا و جایگاه ایران، نشریه مجلس و راهبرد، ماره ۸۲، تابستان
- صادق زاده، کاوه (۲۰۰۸) استراتژیک ایران در قفقاز جنوبی، مجله بین المللی قفقاز و آسیای میانه، زمستان
- فلاحت پیشه، حشمت الله و دبگان (۱۳۹۴) سیاست خارجی ترکیه در قفقاز جنوبی فصلنامه پوهشی راهبردی سیاست، سال سوم، بهار، شماره ۱۲

- فیروز آبادی، جلال دهقان، (۱۳۹۵)، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، سمت، تهران
- قوام، سید عبدالعلی، (۱۳۹۰)، روابط بین الملل، نظریه ها و رویکردها، مت، تهران
- کوزهگر کالجی، ولی (۱۳۹۳) مجموعه امنیتی منطقه ای قفقاز جنوبی، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی
- کوزه گر کالجی، ولی (۱۳۹۳) تحولات سیاسی جمهوری اسلامی، آشیان، تهران
- کوزه گر کالجی، ولی (۱۴۰۰)، تأملیبرچالشها و ابهامات حقوقی و اجرایی در زمینه موافقتنامه آتشبس قرهباغ. (www.irdiplomacy.ir) کد ۲۰۲۵۸۵۰، تاریخ دسترسی ۱۴۰۱/۹/۲۰
- گریفتس، مارتین، (۱۳۸۸) ترجمه، علیرضا طیب، دانشنامه روابط بین الملل و سیاست جهان، تهران،
- متقی، ابراهیم (۱۳۸۹)، ژئولیتیک تعادل و موازنه نرم، مطالعه موردی خاورمیانه در بین سالهای ۲۰۰۹-۲۰۰۱، فصلنامه ژئولیتیک، سال چهارم شماره اول.
- محمد واغلی، رضا، رستمی، امیر حسین (۱۳۹۷) تهدیدات امنیتی روسیه و ارمنستان در قفقاز جنوبی، نشریه سیاست دفاع، تاریخ دسترسی ۱۴۰۱/۸/۸
- مشیرزاده، حمیرا (۱۳۹۳)، تحول در نظریه های روابط بین الملل، سمت، قوام، سید عبدالعلی، (۱۳۸۸)، اصول سیاست خارجی و سیاست بین المللی، سمت، تهران
- مورگان، پاتریک (۱۳۸۱) «مجموعه های امنیتی منطقه ای و نظم های منطقه ای» ترجمه سید جلال دهقان فیروز آبادی، تهران، پژوهشکده مطالعات راه بردی
- میرفخرایی، سید حسن (۱۳۹۵) روسیه و ناتو، انتشارات پژوهشده مطالعات راهبردی، چاپ دوم، تهران
- وٹوقی، سعید (۱۳۸۸) تهدیدات امنیتی جمهوری اسلامی ایران در منطقه قفقاز جنوبی، فصلنامه مطالعات سیاسی و بین المللی، شماره اول.

- Asgharisani, H., Shafae, S. M., & Borazjani, M. (2022). The xinxing situation and china-TurkyRelatons. *Iranian Research Letter of international Polities*, 11(1).
- Asia (2010). Markng Time at the Fringes, Tibet and xinjiang. *The Economist*. 396, 40
- Diaspora.gov.am. Արցախյան 2-րդ պատերազմի հսկիրն նկարագիր:
- Fallahi, E., & Shafiee, N. (2020). Assesment o china's strategy in the south Caucasus, *Journal of central Eurasia studies*, 3 (2).
- Glaser, E. (1995). realists as optimist's cooperation as self. Help, *international security*, vol. 119. No 3.
- Hosseini, A. (2009). Xinjinay china crisis. *Ganjneh*. (29) 1-10 in Persian.
- Ismailzade, F. (2006). TURKEY-AZERBAIJAN THE HONEYMOON IS OVER. *TURKISH POLICY*.
- Kempe, F. (2006). thinking Global: Russias Power play Has High Stakes.
- Kiyshney, J. (2010). the tygedg of offensive yealism: classiealyealism and the rise of china, enyopeanjioynal of inteynationalyelatl.
- Marykarov, A-G, Naye, k. (2016). The Main dimertions and issues of Armenia foreign security policy.
- Mayketos, T. N. (2009). turkey in the security Melting pot, china and Eurasia forum quarterly, pp 104.
- Walt, S. M. (1985). Aliance. Foymation the Balance of world power international seoyity, vol 9. N04 www.Hetq.am. ինչպես է իսրայելը զինոն ստորբեջանին. www.irdiplomacy.ir/2007413
- www.khabaronline.ir/ 1571359, 1400/8/18
- www.ulduztourism.com. مصاحبه دکتور رضا صولت، کارشناس ارشد مسائل ترکیه، کوریدور زنگه زور

Zaman, S. (2015). The concept of border in terms of political Geography and the Border between turkey and Nakhicivan. *International journal of Academic Research in Business and social sciences*.

Заявление Президента Азербайджанской Республики, Премьер-министра Республики Армения и Президента Российской Федерации

Արգիշտի, Գեղերվան (1976) Հայաստանի Սովետական Հանրապետության, հատոր 2, Երեւան